

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет

Економіка та суспільство

Електронне наукове фахове видання
випуск 8

мукачево
2017

сВітоВЕ господарстВо і міжнародні Економічні Відносини

удк 339.564.2

МІЖНАРОДНІ

концептуальні підходи до визначення сутності експортного потенціалу

Бестужева с.в.

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету імені семена кузнеця

у статті висвітлено проблеми дослідження сутності експортного потенціалу як економічної категорії. Проведено поглиблений аналіз наявних концептуальних підходів до визначення експортного потенціалу за такими критеріями, як структурованість, ключові характеристики, основа формування, основа реалізації та якісні ознаки, з урахуванням рівнів взаємодії суб'єктів господарювання.

ключові слова: експорт, експортний потенціал, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, розвиток, формування, реалізація.

Бестужева с.в. концептуальные Подходы к определению сущности Экспортного Потенциала в статье освещены проблемы исследования сущности экспортного потенциала как экономической категории. Проведен углубленный анализ существующих концептуальных подходов к определению экспортного потенциала по таким критериям, как структурированность, ключевые характеристики, основа формирования, основа реализации и качественные признаки, с учетом уровней взаимодействия субъектов хозяйствования.

ключевые слова: экспорт, экспортный потенциал, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, развитие, формирование, реализация.

Bestuzheva S.V. CONCEPTUAL APPROACHES TO DEFINING THE ESSENCE OF EXPORT POTENTIAL The article highlights the problem of research of essence of export potential as an economic category. The author conducted in-depth analysis of existing conceptual approaches to the definition of the export potential based on criteria such as structure, key characteristics, the base of the formation, the basis for the implementation and qualitative characteristics, taking into account the levels of interaction of economic entities.

Keywords: export, export potential, competitiveness, competitive advantages, development, formation, implementation.

постановка проблеми у загальному вигляді. розвиток економіки України супроводжується кризовими явищами як у соціально-економічній, так і у зовнішньоекономічній сферах, що зумовлено політичною нестабільністю в країні, тривалим неефективним процесом реформування національної економіки. сучасний розвиток зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств супроводжується значним впливом міжнародного економічного та політичного середовища їх функціонування, що постійно змінюється. Це зумовлює необхідність аналізу та оцінки наявних та потенційних можливостей підприємства здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, що зумовлює доцільність дослідження сутності експортного потенціалу як економічної категорії.

аналіз останніх досліджень і публікацій. дослідження питань формування та реалізації експортного потенціалу підприємств висвітлено в роботах таких українських та закордонних учених, як Портер М., Хаусманн р., клінгер Б., Хайдалго с.а., Байрак в.М., Бойко с.с., Голіней с.в., кириченко о.М., коломієць в.в., Піддубник і.о., Піддубна Л.і., Петренко Л.П., Пирець н.М., рогов в.в., сєрова Л.П., Фомішин с.в., Шеховцева Л.с, Юхименко в.в., Шестакова о.а. та ін. однак в економічній літературі відсутній єдиний науковий підхід до визначення сутності експортного потенціалу, що і зумовлює необхідність поглибленого дослідження даної дефініції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної наукової статті є

поглиблене дослідження наявних концептуальних підходів до визначення сутності експортного потенціалу підприємства для формування ефективного механізму його розвитку.

виклад основного матеріалу дослідження. у сучасній економічній науці експорт слід розглядати як форму міжнародної економічної діяльності, специфічний вид зв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин, який має власну структуру (спрямованість) процесу, умови і правила його ведення, які включають як економічну, так і нормативно-правову частини трансграничних відносин і зв'язків. Головною умовою виникнення (запуску) експорту як процесу є наявність у його суб'єкта експортного потенціалу, за допомогою якого він може здійснювати реальний (нехай навіть обмежений локальними рамками) вплив на певну частину міжнародного економічного життя. Закріплення суб'єкта експортної діяльності у цій ролі можливе лише за умови розвитку та формування ним такого рівня конкурентних переваг як несуча конструкція експортного потенціалу, який через де-факто веде до визнання його іншими суб'єктами, які раніше визначили та розподілили між собою свої позиції і ролі у світогосподарських процесах.

досвід показує, що боротьба за визнання у системі міжнародної економічної взаємодії може розтягуватися на тривалий час та трансформуватися в ході цього процесу у самостійні етапи еволюції міжнародних економічних відносин і навіть у драматичні сценарії переходу від одного світового економічного порядку до іншого. із наведеного визначається аналітичний взаємозв'язок і субординація понять «експорт» (експортна діяльність), «експортний потенціал» та «конкурентні переваги», які в перебігу досліджень нерідко розглядаються як однопорядкові і навіть ототожнюються. вихідним поняттям методології системного аналізу експорту (експортної діяльності), на думку автора, є поняття «конкурентні переваги суб'єкта господарювання», яке визначає умови виникнення (запуску) експортної діяльності як явища і процесу. Матеріальним субстратом експортної діяльності, який зумовлює певний рівень її життєздатності як системи, є експортний потенціал суб'єкта господарювання [4].

категорія «експортний потенціал» має двоєдину природу, бо ґрунтується як на національному (галузевому) підході до визначення можливостей виробництва, так і на оцінці конкурентних умов світового ринку щодо реалі-

зації. автор наголошує на тому, що протягом тривалого періоду часу в науковій літературі відсутнє єдине трактування поняття «експортний потенціал», що зумовлює необхідність поглибленого дослідження даної дефініції.

у табл. 1 наведено критеріальний аналіз наявних теоретичних підходів до визначення поняття «експортний потенціал» у сучасній економічній літературі відповідно до рівнів економічної взаємодії суб'єктів господарювання.

так, у великому тлумачному словнику сучасної української мови дається таке визначення: «експортний потенціал – потенціальна здатність, можливість даної країни експортувати наявні у неї або такі, що виробляються в ній, ресурси, продукти» [9].

у великому економічному словнику а.Б. Борисова також акцентується увага на макрорівневому аспекті: «експортний потенціал – спроможність держави експортувати ресурси та продукти, якими вона володіє або виробляє» [8].

райзберг Б.а., Лозовський Л.с., стародубцева е.Б. також уважають, що експортний потенціал – це потенційна спроможність, можливість даної країни експортувати ресурси, продукти, якими вона володіє або виробляє [26].

автори словника бізнес-термінів виділяють поняття «потенціал експортний» та інтерпретують його як можливості виробництва необхідної кількості товарів для експортної реалізації, відповідних за своєю якістю та конкурентоспроможністю потребам міжнародного ринку [13].

великий економічний словник за редакцією а.М. азрієляна визначає експортний потенціал як здатність промисловості, всього суспільного виробництва даної країни в цілому виробляти необхідну кількість конкурентоспроможних товарів для зовнішнього ринку [6].

За визначенням Бегми в.М., експортний потенціал є частиною загального економічного потенціалу, здатною відтворювати свої конкурентні переваги на зовнішньому ринку або обсяг благ, які національна економіка може створити і реалізувати за межі держави [3].

в економічній енциклопедії за редакцією Б.Д. Гаврилишина експортний потенціал розглядається як здатність єдиного народногосподарського комплексу країни виготовляти максимальну кількість конкурентоспроможних товарів на світовий ринок, надавати якнайбільше якісних послуг та виконувати необхідну кількість робіт на замовлення іноземних країн та компаній [14].

**критеріальний аналіз наявних теоретичних підходів
до визначення поняття «експортний потенціал»**

автор, джерело	структурованість	ключова характеристика	основа формування	Реалізація	Якісні ознаки
експортний потенціал країни					
азрієлян а.М. [6]	відсутня	Здатність виробляти	конкурентоспроможність	Зовнішні ринки	оптимальний обсяг
Бегма в.М., Мазуров Г.і. [3]	частина загального економічно-го потенціалу	відтворення	конкурентні переваги	Зовнішній ринок	відсутні
Борисов а.Б. [8], райзберг Б.а., Лозовський Л.с., стародубцева е.Б. [27]	відсутня	спроможність експортувати	виробництво	Зовнішні ринки	відсутні
Гаврилишин Б.д. [14]	відсутня	Здатність виготовляти	конкурентоспроможність	світовий ринок	Максимальна кількість, якість
дудченко М. [12]	система внутрішніх економічних відносин і зовнішніх зв'язків	Порівняльні переваги	ресурсні, економічні, технологічні та інші порівняльні переваги країни	світовий ринок	відсутні
кисельова о.М. [16]	складник системи зовнішньо-економічних зв'язків	Здатність реалізовувати	експорт товарів (послуг)	Зовнішній ринок	відсутні
Мельник т. М. [21]	складник економічного потенціалу країни	Можливості економічної системи	конкурентні переваги	Цільові зовнішні ринки	відсутні
Юхименко в.в. [32]	відсутня	Максимальна здатність виробництва	конкурентоспроможність товарів	Зовнішні ринки	Максимізація
експортний потенціал підприємства					
авксентьева і.в. [1]	відсутня	реальні та потенційні виробничі можливості	конкурентоспроможність продукції	не вказується	нарощування
Бойко с.М. [5]	відсутня	Можливість виробництва	Якість та конкурентоспроможність продукції	світовий ринок	Максимальна користь для країни
Байрак в.М. [2]	відсутня	Здатність контролювати частку ринку	внутрішні та зовнішні обмеження	Цільовий зовнішній ринок	Максимізація задоволення попиту, оптимізація використання ресурсів
волкодавова е.в. [10]	складник економічного потенціалу	Здатність реалізовувати	внутрішнє і зовнішнє середовище	Зовнішні ринки	стабільність
каракай Ю.в. [15]	відсутня	сукупна здатність експортування продукції	конкурентоздатні товари, технології та послуги	світовий ринок	ресурсна забезпеченість

дудченко М. визначає експортний потенціал як реальну систему внутрішніх економічних відносин і зовнішніх зв'язків. у ньому сфокусовано ресурсні, економічні, технологічні та інші порівняльні переваги країни [12].

ототожнюючи поняття експорту та експортного потенціалу, кисельова о.М. під останнім розуміє складник системи зовнішньоторговельних зв'язків, що реалізується через експорт товарів (послуг) [16].

Певна структурованість притаманна визначенню експортного потенціалу, наданого Мельник т.М., під яким розуміється частина економічного потенціалу країни, яка здатна інтегруватися у світовий простір шляхом реалізації конкурентних переваг національної продукції на цільових зовнішніх ринках [21]. однак якісних характеристик експортного потенціалу автор не дає.

Під час дослідження міжнародних економічних відносин та економічних процесів в

Продовження таблиці 1

клименко н.а. [17]	складна система потенціалів	ресурсна забезпеченість	відсутні	відсутні	відсутні
коломієць в.в. [18]	відсутня	Здатність виробляти і реалізовувати	конкурентоспроможні товари та послуги	Закордонні ринки	відповідність рівню розвитку економіки
крушніцька Г.Б. [19]	відсутня	Здатність виготовляти і постійно відтворювати	конкурентні переваги	Мінливе зовнішнє середовище	адаптація
Пирець н.М. [23]	відсутня	Здатність виробляти і реалізовувати	конкурентоспроможність	Міжнародні ринки	відсутні
Ломаченко т.і. [20]	відсутня	частка експортної продукції в загальному обсязі виробництва	конкурентоспроможність продукції	не вказано	врахування ринкового попиту на продукцію
Піддубна Л.і. [24]	відсутня	реальна можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта Зед	експортна діяльність	світові ринки	ресурсно-технологічного та інституційного забезпечення
серова Л.П. [25]	динамічна система взаємопов'язаних, взаємообумовлених, взаємопроникливих, взаємодіючих елементів	реальний та гіпотетичний рівень зв'язків підприємства	відповідність вимогам зовнішнього середовища	конкретне зовнішнє середовище	адаптування
сичов М.с. [28]	сукупність внутрішнього та зовнішнього потенціалів	Здатність виробляти продукцію на експорт	конкурентоспроможна продукція	Зовнішній ринок	ресурсна забезпеченість
Циганкова т.М. [30]	відсутня	Продуктування конкурентоспроможної продукції	Максимальна спроможність; виробництво; конкурентоспроможна продукція	світовий ринок	Максимізація
Шестакова о.а. [31]	Функціональний вид міжнародної економічної діяльності	виробництво та реалізація товарів та послуг	активи підприємства	Зовнішні ринки	Забезпеченість активами

Україні Юхименко в.в. визначає експортний потенціал із позицій макрорівневого розуміння як максимальну здатність національної економіки за певного розвитку виробничих сил випускати товари та надавати послуги, конкурентоспроможні на зовнішніх ринках [32].

Отже, на основі макрорівневого підходу практично всіма авторами зазначаються такі ключові характеристики експортного потенціалу, як здатність виробляти та реалізовувати продукцію на світовому ринку. Однак не всі науковці акцентують увагу на структурованості та якісних характеристиках досліджуваної дефініції.

Іншим науковим напрямом у визначенні сутності експортного потенціалу є мікрорівневий підхід, основою якого є підприємство. Відповідно до цього в економічній літературі теж відсутня єдина наукова думка щодо трактування цього поняття.

Авксентієва і.в. визначає експортний потенціал як можливості підприємства виготовляти продукцію (виробничий потенціал) та конкурентоспроможність цієї продукції. При цьому автор зазначає, що дана категорія включає як реальний аспект, так аспект можливостей [1].

У роботі Бойко с.м. експортний потенціал розглядається як можливість виробництва необхідного обсягу продукції, яка за показниками якості та конкурентоспроможності відповідає вимогам світового ринку, для експортної реалізації з максимальною користю для країни [5].

Байрак в.м. також розглядає експортний потенціал із позицій ресурсного підходу як сукупний обсяг накопичених ресурсів країни (галузі), що можуть бути задіяні для досягнення максимально можливих обсягів задоволення попиту на зовнішніх ринках у перспективі за їх оптимального використання. Під експортним потенціалом галузі (підприємства) слід розуміти її здатність до контролю максимально можливої для нього частки цільового ринку за визначених обмежень як внутрішнього, так і зовнішнього характеру [2].

Російський учений Волкова е.в. розглядає експортний потенціал підприємства як динамічний складник його економічного потенціалу, організаційно-технічна структура якого підпорядковується місії та цілям підприємства з урахуванням дії чинників зовнішнього середовища та внутрішнього стану, забезпечує стабільні обсяги продажів на ринках далекого і ближнього зарубіжжя [10].

Достатньо містким є визначення Карака-Ю.в.: «експортний потенціал запропоно-

вано визначити як сукупну здатність у сфері експортної діяльності. Під «здатністю» ми розуміємо умови, які необхідні для здійснення ефективної експортної діяльності: наявність конкурентоздатних на світовому ринку товарів, технологій та послуг; забезпеченість висококваліфікованими кадрами науки, виробництва, системи збуту та сервісу; здатність транспортних засобів до ефективного перевезення експортних вантажів; здатність до швидкої структурної перебудови по виробництву експортної продукції в умовах зміни кон'юнктури зовнішнього ринку» [15].

Клименко н.а. як основний підходом до визначення даного поняття вважає ресурсний, тобто експортний потенціал розглядається як складна система його виробничого, агроресурсного, природно-ресурсного і біопотенціалу [17].

Коломієць в.в. узагальнює визначення експортного потенціалу й як соціально-економічного, під яким розуміється здатність виробляти і реалізовувати на конкретних закордонних ринках у перспективі конкурентоспроможні товари та послуги за досягнутого рівня розвитку економіки і системі організаційно-економічної підтримки експорту [18].

В основі визначення експортного потенціалу Крушницька Г.б. убаचाє ситуаційний підхід, бо під експортним потенціалом розуміє здатність виявляти і постійно відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов середовища, що постійно змінюється [19].

Ломаченко т.і. визначає експортний потенціал як частку експортної продукції в загальному обсязі виробництва з урахуванням коефіцієнта конкурентоспроможності даної продукції ринкового попиту на неї [20]. Петренко Л.а. запропоновано розрізняти чотири підходи в розвитку теорії експортного потенціалу: масштабноорієнтований (експортний потенціал розуміється як здатність зберігати або збільшувати обсяг експорту), просторовоорієнтований (експортний потенціал – це здатність до контролю максимально можливої частки світового ринку), конкурентоорієнтований (експортний потенціал як здатність виявляти та відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку) та підхід, орієнтований на розвиток (під експортним потенціалом розуміється здатність розвиватися на світовому ринку). Враховуючи сучасний динамізм міжнародних економічних відносин, останній підхід до дослідження експортного потенціалу є найбільш актуальним. доповнюючи й уточнюючи зміст категорії «екс-

портний потенціал» у руслі даного наукового підходу, зазначимо, що під експортним потенціалом підприємства автор розуміє його здатність до розвитку на світовому ринку через зміну форми, місця, обсягів експортної діяльності за оптимального використання внутрішнього і зовнішнього економічного потенціалу підприємства [22].

Пирець н.М. розглядає експортний потенціал як здатність виробляти конкурентоспроможні товари та реалізовувати їх на міжнародних ринках за умов постійного зростання ефективності використання природних ресурсів, розвитку науково-технічного потенціалу в разі забезпечення економічної безпеки країни у цілому [23].

Піддубна Л.і. експортний потенціал розглядає як системну властивість, яка характеризує реальну можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності із задоволення потреб світових ринків на основі здійснення експортної діяльності та її відповідного ресурсно-технологічного та інституційного забезпечення [24].

у дисертаційній роботі сєрової Л.П. визначено, що експортний потенціал підприємства є динамічною системою взаємопов'язаних взаємообумовлених, взаємопроникаючих, взаємодіючих елементів та їх зв'язків на реальному та гіпотетичному рівнях, які спрямовані на адаптування суб'єкта господарювання до вимог конкретного зовнішнього середовища [25, с. 7–8].

у дисертаційному дослідженні російський економіст сичов М.с. розглядає двоїсту сутність експортного потенціалу як внутрішнього та зовнішнього. внутрішній експортний потенціал підприємства включає сукупність ресурсів, необхідних для виробництва продукції на експорт. до них належать природні, трудові, матеріальні, фінансові, інформаційні ресурси. однак для ефективної експортної діяльності необхідно володіти іншою сукупністю ресурсів, які і будуть визначати конкурентні переваги продукції. Зовнішній експортний потенціал пов'язаний із реалізацією конкурентоспроможної продукції та забезпечується маркетинговою, логістичною та сервісною діяльністю [27, с. 8]

За визначенням Шестакової о.а., в онтологічному плані категорія «експортний потенціал підприємства» відображає функціональний вид міжнародної економічної діяльності – експорт, а в гносеологічному – спосіб або механізм її здійснення на основі формування і використання активів підприємства, необхідних для виробництва та реалізації товарів і послуг на зовнішніх ринках [31, с. 93].

на думку автора, доцільно виокремлювати зміст поняття «експортний потенціал» залежно від рівнів взаємодії суб'єктів міжнародних економічних зв'язків. так, під експортним потенціалом країни слід розуміти здатність національної економіки відтворювати свої конкурентні переваги на світових ринках. експортний потенціал проявляється в галузевій структурі експортно-імпортних операцій, яка формується як наслідок інтеграції країни в міжнародний економічний простір і відображає напрям розвитку її міжнародної спеціалізації.

експортний потенціал підприємства доцільно розглядати в декількох аспектах:

а) як складову частину загального економічного потенціалу підприємства;

б) як показник рівня експортних можливостей підприємства;

в) як інструмент ресурсного забезпечення зовнішньоекономічного розвитку підприємства;

г) як сукупність виробничих, трудових, інноваційних, фінансових ресурсів підприємства, необхідних для реалізації його конкурентних переваг на зовнішньому ринку.

таке тлумачення даного поняття сприятиме більш повному врахуванню особливостей зовнішньоекономічної економічної діяльності національних підприємств для підвищення ефективності міжнародної економічної взаємодії та забезпечення їх сталого економічного розвитку.

ВИСНОВКИ З ЦЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. отже, проведені дослідження щодо сутності експортного потенціалу свідчать про надзвичайну їх актуальність, різноспрямованість та різнорівневість. Проведений критеріальний аналіз дає змогу розглядати експортний потенціал як складне, багатоаспектне явище з притаманними трансграничними особливостями його формування та реалізації.

Література:

1. авксентієва і.в. оцінка експортного потенціалу підприємства / і.а. авксентієва // економіка та держава. – 2006. – № 4. – с. 55–57.
2. Байрак в.М. організаційно-економічні механізми підвищення експортного потенціалу інвестиційного комплексу України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.02 / в.М. Байрак; українська академія зовнішньої торгівлі. – к.: уаЗт, 2002. – 18 с.

3. Бегма в.М. деякі аспекти визначення експортного потенціалу українського оборонно-промислового комплексу / в.М. Бегма, Г.і. Мазуров // Проблеми науки. – 2007. – № 7. – с. 45–51.
4. Бестужева с.в. Міжнародна економічна діяльність України: [навч. посіб.] / с.в. Бестужева. – Х.: вид. Хнеу, 2010. – 212 с.
5. Бойко с.М. експортний потенціал ринку насіння соняшнику та продуктів переробки в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.03 / с.М. Бойко; нац. аграр. ун-т. – к., 2005. – 21 с.
6. Большой экономический словарь / Под ред. а.н. аэриэляна. – М.: Правовая культура, 1994. – 528 с.
7. Борисенко З.М. основи конкурентної політики: підручник / З.М. Борисенко. – к.: таксон, 2004. – 704 с.
8. Борисов а.Б. Большой экономический словарь / а.Б. Борисов. – М.: книжный мир, 2003. – 895 с.
9. великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та сд) / Гол. ред. в.т. Бусел. – к.; ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
10. волкодавова е.в. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика: [монография] / е.в. волкодавова. – самара: самарский гос. экон. ун-т, 2007. – 159 с.
11. Грущинська н.М. розвиток експортного потенціалу України в сучасних світогосподарських процесах / н.М. Грущинська, М.П. Музиченко // актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – с. 19–27.
12. дудченко М.а. диверсифікація експортного потенціалу України // Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть: [монографія] / М.а. дудченко, а.с. Філіпченко, в.с. Будкін. – к.: Либідь, 2002. – с. 143–157.
13. економічна енциклопедія: у 3-х т. т. 3 / За ред. с.в. Мочерного. – к.: академія, 2002. – 952 с.
14. економічна енциклопедія: у 3-х т. т. 3 / редкол.: Б.д. Гаврилишин [та ін.]. – тернопіль: академія, 2002. – 251 с.
15. каракай Ю.в. експортний маркетинг будівельних матеріалів: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.02 / Ю.в. каракай; київ. нац. екон. ун-т. – к.: кнеу, 2002. – 18 с.
16. кисельова о.М. активізація експортного потенціалу України на російському напрямку: автореф. дис. ... к. с. н. / о.М. кисельова. – дніпропетровськ: дну, 2001. – 17 с.
17. клименко н.а. Менеджмент експортно-імпортного потенціалу аГк України / н.а. клименко // науковий вісник нау. – 1998. – № 4. – с. 191–199.
18. коломієць в.в. Передумови дослідження експортного потенціалу регіону / в.в. коломієць // Зб. наук. праць черкаського державного технологічного університету. серія «економічні науки». – 2003. – вип. 8. – с. 69–77.
19. крушніцька Г.Б. експортний потенціал регіону та шляхи покращення його використання (на прикладі чернівецької області): автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.05.01 / Г.Б. кршніцька; київ. нац. екон. ун-т. – к., 2001. – 20 с.
20. Ломаченко т.і. економічна ефективність зовнішньої діяльності та розрахунки експортного потенціалу виноградарсько-виноробних підприємств / т.і. Ломаченко // вісник кну ім. т. Шевченка. – 2000. – с. 72–74.
21. Мельник т. експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / т. Мельник // Міжнародна економіка. – 2009. – № 8–9. – с. 221–245.
22. Петренко Л.П. розвиток експортного потенціалу підприємства (за матеріалами молокопереробних підприємств України): автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Л.а. Петренко; київ. нац. екон. ун-т ім. в. Гетьмана. – к.: кнеу, 2007. – 17 с.
23. Пирець н.М. Фактори розвитку експортного потенціалу України / н.М. Пирець // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. – донецьк: донну. – 2004. – с. 166–170.
24. Піддубна Л.і. експортний потенціал машинобудівних підприємств регіону: сутність, структура і проблеми диверсифікації / Л.і. Піддубна, Ю.о. семікоп // вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – № 26. – с. 125–132.
25. сєрова Л.П. управління експортним потенціалом підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.02 / Л.П. сєрова; київ. нац. торг.-екон. ун-т. – к., 2002. – 21 с.
26. современный экономический словарь / сост. Б.а. райзберг, Л.с. Лозовский, е.Б. стародубцева. – М.: инфра-М, 2006. – 496 с.
27. стичишин П.П. експортний потенціал підприємства: концепція механізму формування та реалізації / П.П. стичишин // Зовнішня торгівля: проблеми та перспективи: зб. наук. праць. – к.: уаЗт, 2000 – вип. 4. – ч. 1.
28. сычев М.с. развитие методического обеспечения анализа и оценки экспортного потенциала предприятия: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.12. / М.с. сычев; йоГту. – йошкар-ола, 2012. – 20 с.
29. управління експортним потенціалом України: [монографія] / а.а. Мазаракі [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. а.а. Мазаракі; київ. нац. торг.-екон. ун-т. – к.: київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 210 с.
30. Циганкова т.М. управління міжнародним маркетингом: [навч. посіб.] / т.М. Циганкова. – к.: кнеу, 2001. – 132 с.
31. Шестакова о.а. до питання категоріального змісту та структури експортного потенціалу підприємства / о.а. Шестакова // економіка розвитку. 2012. – № 1(68). – с. 92–94.
32. Юхименко в.в. експортний потенціал України / в.в. Юхименко // Політика і час. – 2001. – № 12. – с. 35–41.